

การวิจัยเชิงคุณภาพ ทางการพยาบาล

Qualitative Research in Nursing

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อารีย์วรรณ อ่วมธานี
คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

73072

การวิจัยเชิงคุณภาพ ทางการพยาบาล

Qualitative Research in Nursing

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อารีย์วรรณ อ่วมตาบิ

คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เลขทะเบียน **M 0149339**

วันลงทะเบียน **26 พค 2559**

เลขเรียกหนังสือ **610.73072**

466.2.1

2559

ค.ศ.

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging-in Publication Data

อารีย์วรรณ อ่วมตานี

การวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล = Qualitative Research in Nursing.--
พิมพ์ครั้งที่ 3. -- กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559.
320 หน้า.

1. การพยาบาล - วิจัย. 2. วิจัยเชิงคุณภาพ. I. ชื่อเรื่อง.

610.73072

ISBN 978-616-406-724-0

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1,000 เล่ม (สงวนลิขสิทธิ์)
พิมพ์ครั้งที่ 3 จำนวน 750 เล่ม

จัดทำโดย **ผศ.ดร.อารีย์วรรณ อ่วมตานี**

คณะพยาบาลศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โทร. 02-218-1154

มือถือ 082-492-8889

ติดต่อสั่งซื้อได้ที่ ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทร. 0-2218-9881-2 โทรสาร 0-2254-9495

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433

<http://www.chulabook.com>

ร้านค้าติดต่อ แผนกขายส่ง สาขารัตนาธิเบศร์ (แยกแคราย)

โทร. 0-2950-5408-9 โทรสาร 0-2950-5405

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [5904-095/750]

โทร. 02-215-3612, 02-218-3557, 02-218-3563

<http://www.cuprint.chula.ac.th>

คำนำ

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นระเบียบวิธีวิจัยหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการวิจัยทางการพยาบาลกันอย่างแพร่หลาย และได้มีการเปิดรายวิชา การวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล เป็นวิชาเลือกในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาของคณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อให้บัณฑิตและผู้สนใจการวิจัยดังกล่าว ได้ศึกษาระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพก่อนลงมือปฏิบัติจริง จากประสบการณ์การสอนการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล พบว่าผู้เรียนยังเข้าใจว่าการวิจัยเชิงคุณภาพคือการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ที่ใช้จำนวนตัวอย่างน้อยกว่าการวิจัยเชิงปริมาณ โดยไม่ทราบว่า การวิจัยเชิงคุณภาพมีพื้นฐานแนวคิดและกระบวนการที่คนอย่างไร และแต่ละวิธีของการวิจัยเชิงคุณภาพมีความแตกต่างกันอย่างไร จึงทำให้นิสิตนำวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพที่ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ไปใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

ดังนั้น หนังสือนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจเกี่ยวกับ ประวัติ แนวคิด/กระบวนการระเบียบวิธีวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล และการเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ รวมถึง การศึกษาจากตัวอย่างรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาลจริงๆ ผู้เขียนหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพได้มากขึ้น

หนังสือเล่มนี้สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยการสนับสนุนด้านกำลังใจ จากคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนิสิต จากคณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เขียนขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ ขอขอบคุณ อาจารย์ ดร. ศากุล ช่างไม้ ที่อนุญาตให้นำรายงานการวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ลงในหนังสือเล่มนี้ เพื่อเป็นตัวอย่างการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา

ขอขอบคุณ คุณณัชชา อัครกัญญ์กิจ ที่ช่วยอ่านพิสูจน์และอ่านเพื่อความเข้าใจในฐานะที่เคยเรียนรู้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และขอขอบคุณ คุณภาณุมาศ อัครรักษ์ปรีชา ที่ช่วยอ่านต้นฉบับเพื่อความเข้าใจในฐานะที่เป็นผู้ไม่เคยเรียนรู้การวิจัยเชิงคุณภาพมาก่อน พร้อมทั้งแก้ไขคำผิดและเสนอแนะการปรับปรุงการเขียนให้หนังสือเล่มนี้อ่านแล้วเข้าใจง่ายมากขึ้น

อารีย์วรรณ อ่วมธานี

มกราคม 2549

คำนำครั้งที่ 3

การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยที่เน้นการศึกษาประสบการณ์ชีวิตของบุคคลในช่วงเวลาหนึ่ง ในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยสนใจ ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสังเกตเป็นหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลุ่มลึก ดังนั้นการวิเคราะห์ผลการวิจัย จึงต้องอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์หรือการสังเกต ให้อยู่ในลักษณะของประเด็นใหญ่ และประเด็นย่อย แล้วนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาบรรยายเนื้อหาหรือเรื่องราวที่ได้จากประสบการณ์จริงของผู้ให้ข้อมูล ให้ผู้อ่าน อ่านแล้วสามารถคล้อยตามสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการสื่อหรือผู้อ่านมองเห็นภาพที่เกิดขึ้นจากคำบอกเล่าประสบการณ์ดังกล่าวของผู้ให้ข้อมูล การบรรยายลักษณะนี้ นับว่าเป็นสิ่งที่ยากมากสำหรับนักวิจัยมือใหม่ในการเขียนบรรยายให้ได้บรรลุทางภาษา ดังนั้นตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลและตัวอย่างการเขียนบรรยายประเด็นต่างๆ จะช่วยให้ผู้วิจัยได้มีแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลและเขียนบรรยายผลการวิจัย

นอกจากนี้หนังสือเล่มนี้ได้มีการเพิ่มดัชนีผู้แต่งและดัชนีคำขึ้น เพื่อให้สะดวกในการค้นหาข้อมูลในหนังสือได้ง่ายขึ้น ผู้เขียนหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพได้มากขึ้น ขอคุณนิสิต คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกัลยาณมิตรที่เป็นแรงใจให้ผู้เขียนได้จัดพิมพ์หนังสือการวิจัยเชิงคุณภาพเล่มนี้อีกครั้งหนึ่ง

อารีย์วรรณ อ่วมตานี

8 มกราคม 2559

สารบัญ

หน้า

คำนำ	
คำนำครั้งที่ 2	
คำนำครั้งที่ 3	
บทที่ 1 บทนำ	1
ประวัติการวิจัยเชิงคุณภาพ	1
การวิจัยเชิงคุณภาพในประเทศไทย	7
แนวคิด/กระบวนทัศน์ในการวิจัยเชิงคุณภาพ	8
แนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล	19
บทที่ 2 การวางแผนการวิจัยเชิงคุณภาพ	27
หลักสำคัญในการวางแผนการวิจัยเชิงคุณภาพ	27
ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ	30
จรรยาบรรณในการวิจัย	44
หลักจริยธรรมในการทำวิจัยเชิงคุณภาพ	47
บทที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ	53
การสัมภาษณ์	53
การสนทนากลุ่ม	62
การสังเกต	65
การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ	72
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล	77
การเปรียบเทียบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	77
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ	78
การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา	80
การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยแบบทฤษฎีพื้นฐาน	84
การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา	85
บทที่ 5 ความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ	91
ความเข้มงวดของการวิจัยเชิงคุณภาพ	91
เกณฑ์ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล	96
การประเมินการวิจัยเชิงคุณภาพ	99

	หน้า
บทที่ 6 การเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ	107
ประโยชน์ของรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ	107
หลักการเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ	108
ประเภทของการเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ	111
ข้อเสนอแนะการเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ	114
บทที่ 7 การวิจัยปรากฏการณ์วิทยา	119
บทนำ	119
วิวัฒนาการการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา	121
วิธีการปรากฏการณ์วิทยา	126
ปรากฏการณ์วิทยาเชิงพรรณนา	128
ปรากฏการณ์วิทยาการตีความ	144
บทที่ 8 การวิจัยทฤษฎีพื้นฐาน	161
บทนำ	161
วิวัฒนาการการวิจัยทฤษฎีพื้นฐาน	161
แนวคิดพื้นฐานการวิจัยทฤษฎีพื้นฐาน	164
ระเบียบวิธีวิจัยทฤษฎีพื้นฐาน	166
ภาคผนวก	185
ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ	187
ตัวอย่างการเขียนผลการศึกษา	229
ตัวอย่างการวิจัยเชิงคุณภาพ	238
ตัวอย่างการวิจัยปรากฏการณ์วิทยา	257
ตัวอย่างการวิจัยทฤษฎีพื้นฐาน	279

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ความแตกต่างระหว่างกระบวนการค้นคว้าทางปฏิจ্ঞานนิยมและปรากฏการณ์นิยม	12
2	เปรียบเทียบความแตกต่างของการวิจัยเชิงคุณภาพกับการวิจัยเชิงปริมาณ	15
3	วิธีการเลือกตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ	36
4	แบบฟอร์มสำหรับคำรับบันทึกข้อมูลในภาคสนาม	67
5	เปรียบเทียบขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	77
6	การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยแบบปรากฏการณ์วิทยา	81
7	เปรียบเทียบความเข้มงวดของการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ	91
8	วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละขั้นตอนของ Coliazzi	141
9	ความแตกต่างระหว่างวิธีการปรากฏการณ์วิทยาเชิงพรรณนา กับปรากฏการณ์วิทยาการตีความ	153
10	ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 ครั้งที่ 1	204
11	การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งที่ 1 รวมกับครั้งที่ 2	221

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
1	พัฒนาการของตำราการวิจัยทฤษฎีพื้นฐาน	163
2	ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยทฤษฎีพื้นฐาน	172
3	ขั้นตอนการให้รหัสข้อมูลของ Strauss & Corbin	173
4	กระบวนการเปิดรหัส	174

การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นระเบียบวิธีวิจัยหนึ่งที่น่ามาใช้กันอย่างแพร่หลายในสาขาพยาบาลศาสตร์ ซึ่งการวิจัยดังกล่าวจะมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยที่แตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณ ดังนั้น นักวิจัยที่สนใจจะทำการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงควรศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพให้เข้าใจ ทั้งแนวคิดการวิจัย การวางแผนการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลและการเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับบทนำนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอประวัติการวิจัยเชิงคุณภาพ แนวคิด/กระบวนการทัศน์การวิจัยเชิงคุณภาพ และแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประวัติการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพมีรากฐานมาจากสาขาวิชาปรัชญาและสังคมวิทยา โดยเริ่มต้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 นักปรัชญาพยายามแสวงหาแก่นแท้ของความจริง (Essence) ของชีวิตมนุษย์จากประสบการณ์ชีวิต (Lived experience) โดยผ่านจิตสำนึก (Consciousness) ของบุคคลในการให้ความหมายสรรพสิ่งทั้งหลาย (Things) นักปรัชญาสำคัญในการพัฒนาวิธีปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เพื่อแสวงหาความจริงจากวิธีการเชิงคุณภาพ ได้แก่ Husserl และ Heidegger (Holloway & Wheeler, 1996)

Edmund Husserl นักปรัชญาเชื้อชาติยิวที่อาศัยอยู่ในประเทศเยอรมัน หลังจบการศึกษาระดับปริญญาเอกสาขาคณิตศาสตร์แล้ว เขาเริ่มให้ความสนใจกับแนวคิดทางปรัชญา และเริ่มศึกษาอย่างจริงจังในการค้นหาแก่นแท้ของความจริง ในที่สุดเขาค้นพบวิธีการแสวงหาความจริงดังกล่าวด้วยวิธีปรากฏการณ์วิทยา โดยเชื่อว่าจิตเป็นตัวกำหนดความหมายสรรพสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏในโลก ดังนั้น มนุษย์กับสรรพสิ่งจึงมีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ในการจะหาแก่นแท้ของความจริงใดๆ นั้น มนุษย์จะต้องเก็บความคิดที่มีมาก่อนไว้ในวงเล็บ (Bracketing) เพื่อไตร่ตรองสิ่งที่ปรากฏอย่างที่มีมันเป็นอยู่ โดยการสัมภาษณ์ประสบการณ์ชีวิตของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่สนใจศึกษา เรื่องราวที่ผู้มีประสบการณ์เล่าถือว่าเป็นจริง การวิเคราะห์ข้อมูลจะค้นหาสาระสำคัญที่เกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่ในปรากฏการณ์นั้น (รายละเอียด